

”Kohti monipuolistuvaa metsäalaa”

Prologi

Iloinen patikoija ihailee maisemia Kolin vaaralla. Maiseman horisontti siintää kauas ja avaa huikeat näkymät. Patikoijaa viehättää myös valtakunnanrajan takana näkyvät metsät. Hän hamuaa yhä parempia näkymiä. Vieressä on nyppylä jonne on vaikea kiivetä, mutta sieltä näyttäisi tarjoutuvan vieläkin paremmat näkymät. Voimiensa tunnossa patikoija lähtee kiipeämään nyppylälle, mutta kiireessä valitsee väärä reitin, liukastuu ja putoaa jyrkänteeltä.

Viime hetkessä hän saa kuitenkin kiinni jyrkänteen laidalla kasvavasta puunoksasta ja jää roikkumaan sen varassa. Patikoija huutaa apua. Ääni taivaassa kuule avunhuudon ja vastaa - älä hätäile, apua on tulossa! Mutta ääni sanoo, että apua on saatavissa ainoastaan sillä ehdolla, että patikoijalla on riittävästi uskoa ja luottamusta ja on valmis irrottamaan otteensa oksasta. Patikoija jää miettimään ehdotusta. Hetken päästä hän päätyy huutamaan: Onko siellä taivaassa ketään muuta!

Tämä patikoijan huoli voisi hyvin kuvata sitä mielialaa, jossa Suomen metsäsektori on viime aikoina ollut. Tarjolla olevat apukeinotkin näyttävät johtavan toimintojen ja kustannusten leikkauksiin, mikä tietää monelle pudotusta elannon lähteestä tai saavutetuista eduista. Tässä tilanteessa riittävää luottamusta ja rohkeutta lähteä uusille urille ei aina ole. Pelätään, että se voisi johtaa vielä pahempaan. Siksi mielellään tukeudutaan vahoihin konsteihin ja niiden tarjoamaan apuun. Jäädään roikkumaan kiinni puun oksasta viimeiseen saakka ja toivotaan parasta.

Tämä tarina olkoon johdatus alustukseni pohdintoihin seuraavasta teemasta: Miten Suomen metsäala uudistuu ja menestyy jatkossakin?

Puunjälöstuksen kehitysnäkymät

Aloitin työurani metsäalalla runsaat pari vuosikymmentä sitten. Tänä aikana olen nähnyt kuinka järkevien ratkaisujen myötä sekä toimintaympäristön muutoksia hyödyntäen Suomen metsäteollisuus on menestynyt sekä luonut vaurautta metsäalalle ja yhteiskuntaamme. Vuodesta 1987 vuoteen 2000 metsäteollisuuden tuotanto lähes kaksinkertaistui. Se kasvoi myös selvästi nopeammin kuin koko talous.

Historiallisesta näkökulmasta katsottuna kehitys ei ollut yllättävä. Niin kauan kuin Suomessa on ollut paperi- ja sahateollisuutta ne ovat kasvaneet sota- ja lamavuosia lukuun ottamatta. Mutta voisiko näin jatkua niin kauan kuin metsiä riittää?

Olen myöhemmällä työurallani nähnyt myös sen, että Suomen metsäteollisuus osaa hyvien päätösten ohella tehdä vähemmän järkeviä päätöksiä. Vuosituhannen vaihteessa se ei osannut lukea toimintaympäristön muutoksia oikein ja muuttaa suuntaa, vaikka selvät merkit tämän tarpeesta olivat jo olemassa. Näin sanoessani en nähdäkseni sorru jälkiviisauteen.

Runsaat kymmenen vuotta sitten vuonna 1997 arvioin kirjassani ”Metsäsektori 2010”, että Suomen metsäteollisuuden nykytuotteiden kasvu todennäköisesti hiipuisi vuoteen 2010 mennessä. Syy tähän oli metsäteollisuustuotteiden markkinoilla ja Suomen kilpailukyvyssä tapahtuva rakennemuutos. Näkemystä pidettiin pessimisminä eikä realismina. Historian valossa katsottuna reaktio olikin ymmärrettävä. Kun sukupolvet toisensa jälkeen olivat todistaneet jatkuvaa kasvua, oli tietysti vaikea uskoa, että se voisi joskus loppua.

Tuossa kirjassa esittämäni arvio muutoksista sekä ehdotukset niihin vastaamiseksi ovat hyvin pitkälle samoja, joista olemme viime vuosina kuulleet useissa eri yhteyksissä. En lähde niitä tässä kertaamaan. Totean myös, etten ollut ainoa joka ennakoiki kehityksen oikeasuuntaisesti. Eräät muutkin metsäsektorin ja globaalin kehityksen kytköksiä sekä sähköisen viestintäteknologian murrosta pohtineet päätyivät samanlaisiin ajatuksiin.

Kun nyt tänään harjoitan vastaavanlaista ajattelua päädyn siihen näkemykseen, että olemme vasta rakennemuutoksen alkuvaiheessa. Suurimmat vaikutukset ovat vielä edessäpäin.

Kysymys ei ole vain käynnissä olevan laman vaikutuksista. Lamasta aikanaan nousee ja silloin myös Suomen metsäteollisuuden tuotanto elpyy. Pitkällä aikavälillä merkittävämpää on kuitenkin edelleen jatkuva rakennemuutos. Se ei lopu kun lama loppuu.

Viime vuosien metsäteollisuuden kapasiteetin sulkemisten takia ja lähivuosina jatkuvien leikkausten takia tuotanto ei jatkossa nouse enää samalle tasolle kuin huippuvuosina. Voi hyvin olla, että Suomen metsäteollisuuden nykytuotteiden tuotanto on 10 vuoden kuluttua sanalla tasolla kuin edellisen laman jälkeen eli vuosina 1993–1994. Tällöin metsäteollisuuden tuotanto oli noin neljänneksen pienempi kuin se on ollut 2000-luvun parhaimpina vuosina. Vastaavasti teollisuus työllistäisi vähemmän ja sen kerrannaisvaikutukset talouteen olisivat pienemmät. Myös sen suhteellinen painoarvo maan politiikassa pienenesi.

Näistä muutoksista huolimatta perinteinen metsäteollisuus olisi edelleen selvästi maan suurin puunjalostaja ja toimija. Se olisi edelleen myös toimija, joka merkittävimmin vaikuttaisi metsiemme käyttöön ja tilaan.

Metsäteollisuuden toimialat eivät todennäköisesti tule kuitenkaan pieneneään samassa suhteessa. Puutuoteteollisuuden suhteellinen merkitys saattaa kasvaa ja massa- ja paperiteollisuuden vastaavasti pienentyä. Tähän on useita syitä. Puutuotteissa kotimarkkinoiden merkitys on selvästi suurempi kuin paperituotteissa. Toisaalta vientimarkkinoilla puutuotteiden kysyntänäkymät ovat eri syistä johtuen paremmat kuin paperituotteiden. Näistä ja osin muista syistä johtuen puutuoteteollisuuden näkymät ovat valoisimmat.

Metsäteollisuutta viime vuosina seuranneelle sellaiset sanat kuin biojalostamo, älytarrat- ja pakkaukset, puumuovikomposiitit, ja terveysvaikutteiset tuotteet ovat tulleet tutuiksi. Tuleeko näistä tuotteista metsäsektorimme pelastus?

Viime vuosina metsäyritykset ovat muuttaneet strategioitaan ja lähteneet tosissaan kehittämään uusia tuotteita. Esimerkkejä on useita enkä niitä lähde tässä luettelemaan. Myös valtiovalta on ohjannut tutkimus- ja kehitysmenoja selvästi aiempaa enemmän näiden tuotteiden valjastamiseksi sekä antanut investointiavustuksia uuden teknologian pilottikokeiluihin.

Ennen pitkää uusia puunjalostustuotteita tulee markkinoille – osa jo lähivuosina toiset kenties vasta 10 vuoden kuluttua. Osaa niistä tullaan myös valmistamaan Suomessa. Ne tuovat joillekin toimijoille hyvän elannon ja parantavat myös nykytuotteiden kannattavuutta. Synergiaetuja on esimerkiksi sellun, paperin ja biopolttoaineiden samanaikaisessa valmistuksessa.

Mutta todennäköisesti uusien tuotteiden mittakaava Suomessa on selvästi pienempi kuin sellun, paperin ja sahatavaran. Suomesta käsin tuskin tullaan esimerkiksi tyydyttämään 80 miljoonan ihmisen älytarra- tai pakkaustarvetta tai biopolttoaineen kulutusta, niin kuin tänään on asia painopapereiden kohdalla. Laajamittainen raaka-aineiden teollinen jalostaminen, joka perustuu pääasiassa vientiin, ei näytä olevan Suomen tie tulevaisuuden maailmantaloudessa.

Uusista tai paremminkin uudelleen löydettyistä puunjalostuksen tuotteista selvästi merkittävimäksi lähivuosikymmenen aikana ovat nousemassa *lämpö*, *valo* ja *voima*. Eli ne lopputuotteet, joista käytetään yleisnimitystä energia.

Juuri nyt tähän voi olla vaikea uskoa. Metsiin perustuva energiantuotanto laski Suomessa viime vuonna ja näin mitä ilmeisemmin käy myös tänä vuonna. Mutta tämä on taas yksi niistä asioista, jossa käsillä olevat lamavuodet sumentavat pitkän aikavälin kehityskulkua. Metsäenergian kehitysnäkymät näyttävät Suomessa poikkeuksellisen hyviltä. Miksi?

Globaalin laman jälkeen öljyn hinta lähtee jälleen nousuun, koska sen suhteellinen niukkuus talouden aktiviteetin myötä väijäämättä lisääntyy. Öljyn hinnan nousu puolestaan tukee metsäbioenergian käyttöä ja tarjontaa. Energiavarojen niukkuus tuo myös entistä selkeämmin esiin niihin liittyvät maailmanpoliittiset ongelmat. Tämä lisää niin sanotun huoltovarmuuden tarvetta ja sitä kautta metsäbioenergian käyttöä ja tarjontaa. Laman jälkeen myös uudet investoinnit lähtevät jälleen käyntiin ja osa niistä kohdistuu metsäbioenergian tuotantoon.

Taantumien jälkeen kohtaamme lisäksi aiempaakin merkittävimmin ilmastonmuutoksen haasteet. Laman takia lykätty toimet ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ovat entistäkin voimakkaammin ja kalliimminkin edessämme. Tämä kehitys tukee metsäbioenergian käyttöä ja tarjontaa. Tärkeä piirre on myös se, että energian tuotanto on osin paikallista, kuten kaukolämpö. Kotimarkkinoilla toimivilla tuottajilla on myös usein muistakin syistä kilpailuetua. Siksi energiantuotanto voi olla myös merkittävästi kotimarkkinoihin perustuvaa. Ja kuten jo varmaan arvaattekin: Tämä tukee metsäbioenergian käyttöä ja tarjontaa Suomessa.

Kun näin käy, metsätähteen, harvennuspuun ja kenties kuitupuunkin käyttö energiantuotannossa kasvaa. Toisin kuin joissakin yhteyksissä on annettu ymmärtää, puun jalostaminen energiaksi voi jatkossa olla myös taloudellisesti järkevämpää, kuin sen jalostaminen paperiksi. Vuonna 2000 massa- ja paperiteollisuuden jalostusarvo Suomessa oli vajaat yhdeksän kertaa suurempi kuin sellaisen energiantuotannon, jossa metsäbiomassan käyttö on mahdollista. Viime vuosina tämä etulyöntiasema on kuitenkin laskenut merkittävästi. Vuonna 2007 se oli enää runsaat kaksi kertaa niin suuri. Mikäli toimialojen kehitys jatkuisi samaan tapaan jatkossa, jo vuonna 2011 energiantuotannon jalostusarvon potentiaali voisi olla suurempi kuin massa- ja paperiteollisuuden.

Metsäenergian kasvunäkymistä seuraa myös lisääntyviä tarpeita ja mahdollisuuksia Metsäkeskuksille. Metsänomistajat tulevat tarvitsemaan uudenlaista neuvontaa liittyen metsien kasvatukseen ja niiden hyödyntämiseksi energiakäyttöön. Tiedon tarvetta on esimerkiksi

taloudellisille kannattavuuslaskelmille ja sille miten metsätähteen korjuu vaikuttaa metsien kasvuun ja monimuotoisuuteen. Todennäköisesti myös metsiin liittyvät seuranta- ja valvontatehtävät lisääntyvät.

Metsien moninaiset palvelut

Puunjalostuksen kehitysnäkymistä siirryn nyt metsien muihin käyttömuotoihin. Niissä näköpiirissä olevat muutokset tarjoavat mielenkiintoisia mahdollisuuksia metsälälle.

Yksi merkittävä osa näitä muita käyttömuotoja ovat metsien tarjoamat palveluelinkeinot, kuten matkailu- ja virkistyspalvelut. Ne ovat jo nyt paikallisesti merkittäviä elinkeinoja Pohjois- ja Itä-Suomessa. Ne ovat myös aloja, joihin alussa maalailemani vertauskuva jyrkänteen laidalta pudonneesta kiipeilijästä ei sovi. Nämä alat eivät ole kriisissä, päinvastoin.

Matkailu- ja virkistyspalveluiden kysyntä Suomessa on kasvanut voimakkaasti koko tämän vuosituhannen ajan. Esimerkiksi majoitusliikkeiden yöpymiskerrat ovat yli puolitoistakertaistuneet (60 %) tällä vuosituhannella ja kansallispuistojen kävijämäärät jopa lähes kaksinkertaistuneet (90 %).

Matkailuun kulutetaan Suomessa runsaat 10 miljardia euroa vuodessa ja sen arvonlisäys on suurempi kuin elintarviketeollisuuden ja lähes kaksi kertaa niin suuri kuin maatalouden. Toimiala työllistää myös yli 60 000 henkilöä.

Olettakaamme, niin kuin aiemmin eräissä yhteyksissä on tehty, että neljännes näistä matkailualan taloudellisista vaikutuksista liittyy tavalla tai toisella luontomatkailuun ja metsiimme. Tällöin luontomatkailun kautta syntyisi noin 2,5 miljardin euron tulot ja se työllisyttäisi runsaat 15 000 henkilöä ja sen aikaansaama arvonlisä olisi noin puolet puutuoteteollisuuden vastaavasta. Puhtaasti taloudellisessa mielessä puhumme siis merkittävästä toimialasta.

Tulevaisuudennäkymät matkailualalla näyttävät myös hyvältä. YK:n alaisen maailman matkailujärjestön (UNWTO) tilastojen mukaan ulkomaisten turistien kävijämäärän vuosikasvu tällä vuosituhannella oli Euroopassa 3 %. Laitos ennakoii kasvun jatkuvan samaa vauhtia vuoteen 2020. Matkailun kasvunäkymät ovat siis selvästi paremmat, kuin esimerkiksi yleisesti arvioidaan metsäteollisuustuotteiden kysynnän kasvuille Euroopassa tulevana vuosikymmenenä.

Matkailun ohella metsien virkistyskäyttö saa jatkuvasti enemmän huomiota osakseen yhteiskunnassa. Kansallispuistojen käyntikertojen kasvun ohella tämä on näkynyt muun muassa erilaisissa kyselytutkimuksissa ja alan järjestöjen jäsenmäärän kehityksessä. Esimerkiksi Suomen Ladun jäsenmäärä on noussut kymmenessä vuodessa noin puolella ja on nyt 74 000.

Metlan tulevaisuuskatsauksessa arvioitiin Suomen metsien virkistyskäytön hyvinvointivaikutusten olleen vuosituhannen alussa noin miljardin euron luokkaa. Ajatellen viime vuosien kehitystä, tämä luku on nyt todennäköisesti huomattavasti korkeampi. Metsien virkistyspalvelut ovat nyt pääosin valtion tuottamia. Jatkossa on kuitenkin mahdollista, että miljardiluokan virkistyspalveluista nykyistä suurempi osa siirtyy yksityisten yritysten ja markkinoiden tuottamiksi.

Metsien monista palvelumahdollisuuksista nostan vielä esiin ilmastopalvelut ja hiilensidonnan. Ilmastopolitiikka heijastuu metsäsektorille jo nyt epäsuorasti. Se kannustaa metsäenergian tuotantoon. Lisäksi metsänomistajille voi syntyä mahdollisuuksia myydä uusia palveluja, kuten Ruotsissa näyttää käyvän. Ruotsalainen Metsäliitto eli Södra aikoo rakentaa 300 tuuliturbiinia yhtiön ja yhtiön osakkaiden metsiin. Suunnitelmien mukaan Södra voi maksaa metsänomistajille vuosittaista vuokratuloa, jos nämä luovuttavat metsämaataan tuulivoimaloita varten.

Ilmastopolitiikan ja päästökauppajärjestelmän myötä voi lisäksi syntyä mahdollisuuksia hinnoitella metsien ilmastohyötyjä. Jatkossa on hyvin mahdollista, että metsät otetaan nykyistä suuremmin mukaan kansainvälisiin ilmastopöytäkirjoihin. Tällöin voidaan myös päätyä tilanteeseen, jossa metsien hiilivarannon säilyttämisestä maksetaan korvaus. Viime kädessä kehitys saattaisi merkitä sitä, että metsänomistajat saisivat tätä kautta vuokratuloja tai tukea tarjoamisestaan hiilivarannoista.

Johtopäätökset

Hyvät kuulijat! Tässä esittelemäni metsien puunjalostus- ja palvelumahdollisuudet ovat vain osa laajasta kirjosta. Aikarajoitteen takia en ehtinyt esimerkiksi puhua metsien suojelusta, maisemapalveluista, metsästyksestä sekä marjojen ja sienien keruusta.

Toivon kuitenkin, että olen tästä huolimatta pystynyt välittämään metsäalasta sellaisen kuvan, että näköpiirissä on useita kasvun ja hyvinvoinnin lähteitä. Tulevaisuuden uskoa vahvistaa myös eräät toimintaympäristössä näkyvät merkittävät kansainväliset ja kotimaiset muutostekijät. Esimerkiksi energia- ja ilmastokysymykset sekä yhteiskunnan muuttuvat arvostukset luovat perustaa metsäalan uudistumiselle. Suomessa uudet mahdollisuudet ovat kuitenkin yhä vähenevässä määrin teollisuutta ja yhä enenevässä määrin palveluita.

Metsäala ei siis ole kriisissä, vaikka osan sen toimijoista elää parhailaan vaikeita aikoja. Metsistä saatava hyvinvointi voi edelleen kasvaa. Se tulee kuitenkin muodostumaan lisääntyvässä määrin useista eri puroista. Niitä on myös hyödyntämässä yhä suurempi joukko toimijoita. Olemme vähenevässä määrin riippuvaisia muutamista avaintoimijoista. Tämä on hyvä asia, sillä se johtaa metsäalaan liittyvien riskien hajaantumiseen. Kehitys voitaneenkin tiivistää Tapio Rautavaaran laulua mukailleen toteamukseksi: *Hyvä kuinka monina palasina onkaan metsäalan leipä maailmalla!*

Tässä maalaamani kehityskulku on nähdäkseni hyvä myös Metsäkeskuksille. Kun miettii mitä kaikkea metsiin liittyvät puunjalostus- ja palvelunäkymät edellyttävät metsänomistajilta, ensimmäisen mieleen tulee seuraavaa. Metsänomistajat tarvitsevat jatkossa merkittävän määrän uutta tietoa sekä apua yhä moninaisempien ja monimutkaisempien metsiin liittyvien päätösten tueksi. Tätä tarvetta korostaa toinenkin näköpiirissä oleva kehityskulku. Eli se, että yhä suurempi osa metsänomistajista tietää yhä vähemmän metsiinsä liittyvistä asioista.

Näihin haasteisiin vastaamisessa tarvitaan juuri niitä palveluita, joita Metsäkeskukset tarjoavat. Riippumatta siitä, miten nämä palvelut tullaan jatkossa organisoimaan, kysyntää on kasvavalle määrälle ja yhä monitaitoisemmalle metsäneuvonta- ja valvontatehtäviä osaavalle henkilölle.

Nykyisessä talouskurjimuksessa ja valtionhallinnon tuottavuusohjelmien viidakossa tätä ei ehkä ole riittävästi oivallettu, mutta sen aika vielä tulee.

Epilogi

Arvoisa juhlayleisö! Ennen kuin lopetan puheeni, palaan vielä alun tarinaani. Miten Kolin vaaralla puunoksasta riippumaan jäänyt patikoija selvisi uhkaavasta tilanteesta?

Patikoija jäi odottamaan vastausta taivaasta. Vastausta sieltä ei kuitenkaan kuulunut. Mutta patikoijan avunhuudot kuulivat vaaralle kiivenneet Metsäkeskus Pohjois-Savon virkistyspäivillä olleet retkeläiset. Nähdessään tilanteen retkeläiset käyttivät sitä kuuluisaa ainetta, josta käytetään kemiallista merkintää HOX eli hoksauttamista. Hoksauttaminenhan koostuu kolmen ainesosan ketjusta. Ne ovat nykytilanteen ymmärtäminen, toimintaympäristön muutosten ennakointi, ja sen strategian oivaltaminen, jolla muutoksista selvitään parhain päin.

Niinpä retkeläiset hoksasivat, että nykytilanteessaan patikoija ei enää jaksaisi roikkua oksan varassa pitkään. Helikopteri ei ehtisi paikalle ennen putoamista. Tätä johtopäätöstä tuki myös toimintaympäristön muutosten ennakointi. Päivä oli kääntymässä illaksi ja ilma viilenemässä. Muutos johtaisi patikoijan vääjäämättömään jähmettymiseen ja putoamiseen.

Äkkiä retkeläisiä johtanut Olavi hoksautti. Vaaralla olevista näreistä katkottiin kaksi tukipuuta. Niihin sidottiin retkeilijöiden repussa olevista Kansallinen metsäohjelma 2015 puisista mainosviivoittimista askeleet. Tosin metsäohjelman viivoittimet olivat sellaisenaan liian heppoisia ja niitä jouduttiinkin justeeraamaan sekä sitomaan useampia yhteen, jotta päästiin haluttuun tavoitteeseen. Tämä jälkeen retkeläiset laskivat näretikkaat ja Olavi kipusi alas auttamaan patikoijan pois jyrkänteeltä.

Patikoija, Stor M Kymmene nimeltään, oli hyvin helpottunut ja kiitollinen. Stor sanoi, että on nyt kyllä oppinut, että ei pidä kurkotella uhkarohkeasti taivaita ja liian kanssa nauttia naapurimaan metsistä. Tähän Metsäkeskuksen retkeilijät vastasivat yhteen ääneen, että he antaisivat Storille pussillisen hoksauttamista, jotta tämä vastedes vältyisi putoamisilta.

Tähän onnelliseen loppuun lopetan tämän puheeni ja toivotan 80-vuotta täyttävälle Metsäkeskuksille paljon onnea ja hoksauttamista, joiden avulla menestytte myös tulevat 80-vuotta!